

Ali Can KISMET*

Halkbilimci Çiğdem Kara, halk anlatıları alanında yaptığı doktorası ile bu alanda uzmanlaşmıştır. Yeme içme kültüründen, giyim-kuşama kadar oldukça geniş bir alanda çalışmaları bulunmaktadır. *Eski Bir Dokumacı Köyün İzinde* adlı kitabında ise daha önceleri çeşitli görüşmelerde bulunduğu Eskişehir'in Dağköplü köyünde artık kaybolmuş olan dokumacılık geleneği üzerine yoğunlaşmaktadır. Bir buçuk yılı aşkın bir süre alan çalışması yaptığı Dağköplü köyünde, dokumacılığın kaybolmadan önceki dönemde sürdürülmesinin nedenlerini, kaybolduktan sonraki süreçte ise yerini neyin aldığını, sebep olduğu değişiklikler sonucu kültürel yapılanmanın nasıl değiştiğini tespit etmeyi amaçlamıştır. Bunlara ek olarak kendisinin de belirttiği üzere; Artık dokuma yapılmayan ve kültür turizmi gibi bir girişimde de bulunulmayan Dağköplü köyünün dokumacılığına araştırmacıların ilgisini anlamlandırmayı da amaçlamıştır.

Eser sırasıyla şu altı ana başlıktan oluşmaktadır; "Araştırma Alanı", "Dağköplü Dokumacılığın Genel Bakış", "Dokumanın Kültür Tarihi", "Dokumacılığı Terk Etmek" "Dokumanın Olmadığı Bir Köyde Araştırma Yapmak", "Dokumayı Yeniden Canlandırmak"/ Bu bölümleri genel hatlarıyla özetlemek gerekirse; "Araştırmanın Alanı" adlı bölümde Kara; Dağköplü köyünün isminin kaynağından başlayarak köydeki halkın tarihsel belleğini, köydeki yerleşim alanlarını, mimariyi ve alt

yapıyı bize özetlemektedir. Bu bölümde ayrıca köydeki demografik yapıdan, eğitime kadar köy yaşantısını detaylandırarak bir betimleme yapmaktadır. Ayrıca, aile yaşantısı ve toplumsal cinsiyet algısına da değinmiştir. Köyün çeşitli halkbilimsel uygulamalarına da yer veren Kara, Yeme-İçme alışkanlıklarını detaylandırarak bize köyden bazı yemeklerin tarifine varıncaya kadar vermektedir. Bir başka alt başlık olarak köydeki bayramlar ve diğer ayinler üzerine olan bölümde, bize köydeki halkın dinsel pratiklerini betimlemektedir. Geçiş ayinleri bağlamında ise Ölüm, Sünnet ve Evlilik konusundaki köydeki pratikleri aktarmaktadır.

"Dağköplü Dokumacılığın Genel Bakış" adlı ikinci bölümde Kara; araştırmanın esas konusu olan dokumaya dair çeşitli bilgilere yer vermektedir. Köydeki dokumanın genel özellikleri ve hammaddeleri üzerinde durmaktadır. Köydeki dokumacılığı Yün Dokumalar, İpek Dokumalar ve Pamuklu dokumalar olmak üzere üç alt başlıkta özetlemektedir. Bu alt başlıkların her birisinde hammaddenin elde edilme süreçlerinden işlenişine, hatta dokuma ürünlerinin temizlik ve bakımına varıncaya dek detaylandırarak aktarmaktadır. Bu bölümde Dokuma Tezgâhının evdeki konumu, kullanımı ve diğer bölgelerdeki tezgâhlara nazaran farklılıklarını da kısaca özetlemektedir.

"Dokumanın Kültür Tarihi" adlı üçüncü bölüm, kitabın en uzun ve en detaylı bölümüdür. Bu bölümü Kara;

* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, alicankismet@hotmail.com

kendi içerisinde “Geçim Kaynakları”, “Mesleki Uzmanlaşmalar”, “Giysi ve Giyinme Geleneği” olmak üzere üç alt başlığa ayırmıştır. Birinci alt başlık olan “Geçim Kaynakları” başlığı altında köyde dönem dönem yapılan çeşitli tarımsal faaliyetlere yer vermiştir. Köydeki halkın bahçe tarımından, domates üreticiliğine evrilme süreçlerini özetlemiştir. İkinci alt başlık olan “Mesleki Uzmanlaşmalar bölümünde ise köydeki gündelik ihtiyaçlara yönelik Bakkal, Kasap, Yapı Ustası, Mobilyacı, Mezarıcı, Demirci vb. kişilerin görüşlerine başvurarak gündelik hayatın değişimi üzerinden ekonomik değişimi ortaya koymaktadır. Üçüncü ve son alt başlık olan “Giysi - Giyinme Geleneği” adlı başlıkta ise köydeki erkek ve kadın giyimine dair kısa bir özet yapmaktadır. Bu alt başlıkta dokumanın toplumsal ilişkiler bağlamında birleştirici özelliğine de yer vermiştir. Dokumanın, Ölüm, Evlenme, Sünnet gibi geçiş ritüelleri içerisinde kullanımına değinmiştir. Son olarak bu alt başlıkta köydeki genel giyim alışkanlıklarındaki değişmelere ve Dağköplü dokumasının simgesel yönlerinden bahsetmiştir.

“Dokumacılığı Terk Etmek” adlı dördüncü bölümde Kara; konuyu dört alt başlıkta incelemeyi seçmiştir. Bu başlıklar sırasıyla; “Ustalar Açısından”, “Hareket Eden İnsanlar Açısından”, “Değişen İşlev ve Değerler Açısından”, “Daralan Pazar Açısından”dır. Birinci alt başlıkta dokumacılığın terk edilme sebeplerinin ustaların sağlığı, motivasyonu ve diğer insanlar tarafından takdir edilmesi üzerinde durmuştur. Kara’ya göre dokumacılığın terk edilme sebeplerinde, sağlık problemleri ve dokumanın artık para etmemesinin yeri büyüktür. İkinci alt başlıkta köydeki göç hareketlerinin do-

kumacılık geleneğine olumsuz etkilerine dikkat çekmiştir. Üçüncü alt başlıkta; dokumanın zamanında ihtiyaca yönelik üretildiği; fakat günümüzde artık bu ihtiyaçların karşılanamaması ve bu durumun sebebi olarak da hazır kumaşların kolay elde edilebilir ve ucuz olmasını söylemektedir. Bir başka unsur olarak da Dağköplü dokumasının simgesel değerinden bahsetmektedir. Dağköplülerin kendi üretimleri olan bu dokumanın diğer köylerdeki dokumadan farklı olduğu ve dolayısıyla bir çeşit kimlik göstergesi olduğunu söylemektedir. Kara, bu dokumlara günümüzde yüklenen anlamlar üzerine de tespitlerde bulunmaktadır. Dördüncü ve son alt başlıkta ise; köydeki dokuma üretiminin kendine pazar bulamamasından, pamuğundan kozasına kadar kendi üretimleri olan dokumaların hazır üretim sanayisi içerisinde çok pahalı kaldığından, dolayısıyla da yeteri kadar satış yapılamamasından doğan küçülmeden bahsetmiştir.

“Dokumanın Olmadığı Bir Köyde Araştırma Yapmak” adlı beşinci ve bana göre en önemli bölümde Kara; oldukça başarılı bir şekilde kendi araştırmasını özdeşünümsel bir şekilde yeniden değerlendirmektedir. Dağköplü köyünde artık terk edilmiş olan dokumacılık geleneğinin araştırmacılar tarafından bu kadar ilgi gördüğünü anlamaya çalışan düşünsel bir süreç yürütmektedir. Kara bu bölümü de kendi içerisinde iki alt başlığa ayırmıştır ve bunlar sırasıyla ; “Dağköplüler ile Dokumayı Arayanların Etkileşimi” ve “El Sanatlarını İnceleme Yöntemlerinin Sınırlarında”dır. Birinci alt başlıkta ağırlıklı olarak isminden de anlaşılacağı üzere alan araştırması sırasında Dağköplülerin gözünden araştırılmış, araştırılıyor olmanın ne olduğu üzerinde durmuştur.

Köyde dokumacılığın artık uygulanmıyor oluşunun araştırmacılar tarafından göz ardı edildiğinden dem vurmaktadır. Kaynak kişilerin araştırmacıya karşı aldıkları tavırları başarılı bir şekilde analiz ederek köyde araştırmacılar tarafından yaratılan sözde “otantiklik” olgusuna dikkat çekmektedir. İkinci alt başlıkta ise araştırması yapılan Dağköplü köyünün her hangi bir el sanatları araştırması yapılan köyden oldukça farklı olduğunu ve dolayısıyla da daha önce yapılan çalışmalardaki araştırmacının tasarımı ve yöntemini örnek alma konusunda çektiği sıkıntıları dile getirmektedir. Ayrıca araştırmacıların geleneğini terk etmiş köylerde yaptıkları çalışmalarda, görmek istediği ve gördüğü arasındaki bağlantıyı kuramasından (kendisinin de özeleştirisini yaparak) bunun sonucu olarak da ortaya çıkan metinlerde bu durumun yeteri kadar yansıtılmamış olmasına vurgu yapmaktadır.

Kitabın “Dokumayı Yeniden Canlandırmak” adlı altıncı ve son bölümünde Kara; artık kaybolmuş olan Dağköplü dokumacılığının geri kazanılmasının çok güç olduğunu ifade etmektedir. Kaynak kişilerden aktardığı ifadelerle o tarihe kadar daha önceden defalarca araştırma yapıldığını fakat bu araştırmaların hiç birinin Dağköplü dokumacılık geleneğine fayda sağlamadığına dikkat çekmektedir. Fakat başka örneklerde kullanılmak üzere çeşitli önerilerde bulunmaktadır. Dağköplü halkının da kendi dokumacılık geleneğine “romantik” bir bakış açısı ile özlem duyduğunu fakat iş, geleneği yeniden canlandırmak olduğunda kimsenin buna gönülden istekli görünmediğini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak Kara’nın kitabı bize Eskişehir’in Sarıcalar ilçesinin Dağ-

köplü köyünün hem fotoğrafını hem de röntgenini birlikte sunmaktadır. Bunu açmak gerekirse; fotoğraf olarak köydeki halkın gündelik yaşantısı, yeme-içme alışkanlıkları, birbirleriyle olan ilişkileri ve bunların basitçe dışardan görülmesi ve yorumlanması, röntgen deyince ise köy halkının anlam dünyası, dokumacılığı koyduğu yer örneklenebilir. Kara, kitabında diyalojik (özdüşünümsel) etnografiye yer vererek aslında şu ana kadar yapılan araştırmaların zayıf yönünü ortaya çıkarmaktadır. Araştırılmak istenen toplumun ya da o topluma ait bir kültürel unsurun toplumun kendi gözünden nasıl görüldüğü ve anlamlandırıldığı üzerinde durmuştur. Genelde halkbilimsel çalışmalarda yapılan bir hata olarak; araştırılan konunun otantikliğinin romantik yanılgısı devreye girerek araştırılan konuya toplumdan daha çok değer verme ve bir kurtarma çabası içerisine girme gösterilebilir. Kara, bu durumu kendi özeleştirisini ve özdüşünümsel sürecini gözden geçirerek aşmıştır. Araştırmacının alanda bulunmasının araştırılan topluma etkisi, aynı şekilde alanda bulunmanın da araştırmacıda meydana getirdiği değişimi içten bir tavırla okuyucuya aktarmıştır. Fakat şunu da belirtmekte fayda vardır ki; benzer çalışmalara kıyasla zayıf kalan yönü olarak kitabın betimleyici yapısı söylenebilir. Kitabında Dağköplü halkının gündelik yaşam ve pratiklerinden bahsederken takındığı betimleyici tavır okuyucuda soğuk bir etki bırakıyor denebilir. Belki Dağköplülerin “anlam dünyasına” biraz daha girilmeye çalışılırdı bu sözde “eksiklik” ortadan kalkabilirdi. Fakat yine de Kara’nın bu çalışması “El Sanatları” alanında çalışmak isteyen kişilere kesinlikle bir rehber olma özelliği taşımaktadır.